

60 család, 60 facsemete

– bányászgenerációk találkozása és közösségi kezdeményezése Gánt-bányatelepen

A Cselekvő közösségek minitaprojektje „Emlékkörző bányászutódok” címmel valósult meg Gánt-Bányatelepen. A természet ezen a helyen még mindig őrzi a külszíni bauxitbányászat nyomait, a marsbéli tájon mégis létrejött egy mintaértékű közösségfejlesztési és történeti feltárási folyamat. Ennek jelenéről és utóéletéről beszéltek a projekt vezetői, Orbán Péter, a Fecskepalota ügyvezetője, valamint Lendvai Timár Edit, a projekt szakmai vezetője, muzeológus és múzeumpedagógus.

A Fecskepalota közösségi üdülője 1992-1994 között jött létre, közösségi finanszírozásból. Az intézmény vezetője és egyben alapítója Orbán Péter, a Magyarországon fellelhető civil szervezeteket, egészségügyi- és oktatási intézményeket kereste meg azzal a szándékkal, hogy a Vértesben, Budapesttől nem túl messze egy közös üdülőt építsenek, amely az üdülési idejét felosztja a partnerei között.

Tóthné Vámosi Ágnes: Beszélne a Fecskepalota létesítésének folyamatáról, amely már eleve közösségi kezdeményezésként indult?

Orbán Péter: Sharing economy annak közgazdasági módszernek a neve, amelynek segítségével elkezdtem felkutatni a támogatókat. Az üdülési idő megosztására (time-sharing) kötöttünk szerződést a partnerekkel. Aki csatlakozott és pénzt adott az építésre, kötelezettséget vállalt arra is, hogy ha kész lesz az épület, akkor egy-két hétre igénybe veszi a szolgáltatást, és az arra az időszakra eső éves rezsiköltséget befizeti. A támogatók nevét egyébként a Fecskepalota honlapján közzé is tettük. Innen indultunk, vagyis a Fecskepalota nem csak a felépítése során volt közösségi együttműködés, hanem az üzemeltetésben is. Bár volt egy tulajdonos üzemeltetője, a Szép Jelen Alapítvány, átlagosan 30 partnere volt az év 52 hetére. Ők együttműködésben használták az épületet, fizették be és adták össze az éves működési költségét, mert időarányosan el volt osztva. Ez eleve egy

nagyon jó csapatot, közösséget eredményezett. Amikor a Fecskepalotát megnyitottuk, már 10 évre előre szerződéssel volt lekötve a Fecskepalota éves üdülési kapacitásának kilencven százaléka, ami nagyon stabil gazdasági konstrukció. A teljes kihasználtság azért volt hasznos célkitűzés, mert ha az egy éves működtetési költséget négy felé osztjuk, akkor az jóval nagyobb összeget eredményez, mint ha negyven felé osztanánk el. Ha teljes a kitöltöttsége az épületnek, a legolcsóbb az egy hétre eső rezsiz és ez volt az érdeke az együttműködő

civil szervezeteknek. Itt alapvetően nem a közösségfejlesztés volt a cél, hanem a fogyatékossgal élő emberek és a szociálisan hátrányos helyzetű embereknek a rekreációs üdültetése, képzése, programok szervezése a részükre. Azonban a timesharing konstrukció mégis speciális kapcsolatot, ez pedig közösséget, barátságokat teremtett az együttműködő Fecskepalota-használó partnerek között.

T.V.Á.: *Milyen speciális szükségletekre, fogyatékosági formákra jött létre?*

O.P.: Mindenféle fogyatékossg számára. Úgy mondhatnánk, hogy a speciális szükségletű vendégek számára. Ezt a helyet együtt, közösen megépítettük, de a vakok, a mozgássérültek, az értelmi fogyatékos személyek és hallássérültek országos szervezetein túl, például a Szent János Kórház Égett Gyermek Alapítványa, vagy a Pécsi Egyetem Klinikájának Gyermeksebészeti osztálya, a fejlődési rendellenességgel született gyerekek részére létrehozott alapítvány már 20 éve használja. A 2017-ben hozzánk

kapcsolódott Kórház Suli Alapítvány szintén jó példa. Zseniális oktatási munkát végez a tartósan beteg (magántanuló) gyermekek érdekében. Az ő tevékenységükben kifejezetten megjelenik a közösségfejlesztő munka. Maga a Szép Jelen Alapítvány programokat ad, és feltételeket biztosít a Fecskepalotába érkező szervezetek közösségfejlesztő és rekreációs munkájához. Szabadidős és egészségmegőrző programokat ajánlunk, amelyek mind kapcsolatteremtésre épülnek. Akik idegenként érkeznek egy üdülési turnus elején, azok hétvégén, elbúcsúzásakor barátokként köszönnek el egymástól és tőlünk.

T.V.Á.: *Hogyan kapcsolódott be a Fecskepalota a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás programba?*

O.P.: A Cselekvő Közösségek pályázatán a Szép Jelen Alapítvány indult, mert az évek során a Fecskepalota tágabb környezetét is elkezdtek fejleszteni. Volt már tapasztalatom arról, miként állhatnak egymás mellé a civil szervezetek, és azt mondtam, itt

van ez a park a Fecskepalota előtt, szükség lenne a fejlesztésére. Azt gondoltam végig, hogy mi az, ami ide szükséges lenne, mi az, ami a helyhez kapcsolódó sajátosság, és kik azok, akik bevonhatók ebbe az új kezdeményezésbe. Előzménye volt, hogy a korábban a telepen itt élt bányász családokat 1962-ben elköltöztették. Megszűnt a bányászok és egy szociális otthon költözött be a bányagazgatóság épületeibe, ahol értelmi sérült és pszichiátriai beteg személyek gondozását végzik. Az elszármazott bányász családok leszármazottai, akik a 60-as évek elején itt voltak gyerekek, 2013-ban összegyűltek, hogy találkozzanak egymással, és megnézzék, hol voltak gyerekek. Innen kezdődött a mi történetünk. Amikor ezt meghallottam, megkérdeztem, hogy mit terveznek. 60-70 éves emberekről volt szó, akik a 60-as években 8-10 évesek lehettek. A szervezők azt mondták, hogy csak körül akarnak nézni. Végül a Fecskepalota helyet biztosított az első, novemberi találkozóhoz. Megkínáltuk az érkezőket egy teával, a következő évben pedig már

eleve a Fecskepalotába szervezték a találkozót, ami ettől kezdve hagyománnyá vált.

Közben az önkormányzattal megállapodva a Fecskepalotában elkezdünk parkot fásítani, és felajánlottam a Gánt-bányatelepről elszármazott bányászutódoknak, hogy kapcsolódjanak be a faültetésbe, hiszen itt voltak gyerekek. A családok emlékére így elkezdődött egy parkszépítő, parképítő folyamat, ami abban teljesedett ki, hogy később egy bányász emlékhely terveit is előkészítettük a Budapesti Műszaki Egyetemmel és a helyi Önkormányzattal közösen. Ebbe is bekapcsolódtak a bányászutódok leszármazottai. Mindannyiunk közös célja, – a terület az Önkormányzaté, és az emlékhelyet is az Önkormányzat építteti fel – hogy egy nagyon tetszetős, egyedi Bányász Emlékhely és turista pihenő létesüljön. Olyan építmény, amit meg lehet nézni, ami információval szolgál a bányász életről. Egy interaktív kiállítóhely, múzeum, ami bejárható, ahol filmvetítések idézik fel a helyi bányászéletet. Közösségi térnek álmotduk meg, de nehéz rá forrást találni. Ezt a teljes folyamatot dokumentáltuk a Cselekvő közösségek programban az év során. Ennek része volt az a film és interjúsorozat, amit a bányász

leszármazottakkal vettünk fel. Az interjúknak egy kicsi része tudott összeállni filmé, mert a nagyobb részének a feldolgozásához nem volt már fedezet. A nyilatkozók idős emberek, sürget bennünket az idő!

T.V.Á.: Milyen közösségek kapcsolódtak kifejezetten a Cselekvő közösségek projekt helyi kezdeményezésébe?

O.P.: Az emberek, elszármazott bányász családok, családi közösségek. Gánt községnek öt településrésze van, a falun kívül még Gránás, Gánt-Bányatelep, Vérteskozma, Kőhányás-pusztá. Mindegyikkel jó az együttmű-

ködésünk. Gránás egy hétvégi telkeket felölelő településrész, Kőhányás nyugdíjas közösségével is jó a kapcsolatunk. Gánt-Bányatelepen mindössze 28-an élnek. Az elszármazottak visszajáró képviselői a településnek, így mintegy 60 család a tömegbázisa a kezdeményezésnek. Ebből három család él jelenleg itt, helyben. A bányászutódok öntevékenyen kezdtek el találkozni, és amikor megismerték a mi programunkat, akkor kezdeményezték, hogy az itt élt bányász családok emlékére, a bányász kultúra ápolására, a bányászathoz kapcsolódó emberi és közösségi értékek felmutatása érdekében együtt dolgozzunk tovább.

T.V.Á.: Átöröklődik majd ez a kezdeményezés a következő generációra? 60 család emlékére, 60 fa ültetésével indult a kezdeményezés. Folytatódik majd?

O.P.: Két feltételét látom a fenntarthatóságnak. Az egyik az, ha van egy olyan rendszer, amely ezt inspirálja, és támogatja. A Cselekvő közösségek pályázat rendszere ilyen volt. A másik pedig, hogy ott helyben van-e ilyen embercsoport, amelyek ezt akarja. A bányászko-

dás foglalkozásként kihalóban van. Mi egy másik gyönyörű projektet is álmotunk, amelynek a legutolsó fázisa nem tudott már megvalósulni az iskolarendszerben, ami a bányászkodás és az ott alkalmazott ipari szakmák bemutatásáról szól. Ezen az úton tovább léptem, és az önkormányzattal egy közművelődési megállapodást kötöttem. Egy olyan speciális parkot fogunk létesíteni a Fecskepalota mellett elterülő területen, ami a bányászkodás kapcsán az ipari foglalkozások munkatevékenységeit mutatja be az odalátogató gyerekeknek, családoknak, iskolai osztályoknak. Ez egy közösségi-oktatási tér lesz, ahol mindenki kipróbálhatja néhány ipari munka eszközeit. Bányatelepen ennek van hagyománya, ez egy ipari terület, és óriási fontosságú, hogy a népi foglalkozások, kismesterségek mellett az ipari foglalkozásokat (asztalos, ács, lakatos, kőműves, kőfaragó, gépszerelő, villanszerelő...) is bemutathassuk a gyerekeknek. Emellett szeretnénk továbbadni a következő generációknak magát a bányász kultúrát, hogy milyen volt, és mit jelent a társhoz való bányász hűség a föld alatt, szél-

sőséges körülmények között. Mit jelent a becsület, mit jelent a tisztesség, az elkötelezettség, a kitartás. Cselekvésbe ágyazottan sokkal hatékonyabb ezeket az értékeket átadni, amit itt az ipari foglalkozások bemutatása révén teszünk megismerhetővé.

TV.Á.: *Vannak erre forrásaik?*

O.P.: Ez egy új folyamat, nem könnyű rá pályázatot találni. Ha kalandparkot szeretnénk megvalósítani, azt jobban értik a turisztikai pályázatok kiírói, mert be lehet sorolni meglévő rendszerekbe. A mi tervünk új, nem tudjuk még hova besorolni. Oktatási program? Turisztikai attrakció? Mentálhigiénés program? Közösségfejlesztő program? Egyszerre mindegyik, ráadásul van egy közös metszete a tevékenységeknek: helyi identitást erősítő fejlesztés. Ezeket a hívó szavakat, kulcsszavakat keresem, és ezen túl azokat az embereket, akik ebben együtt tudnak működni velünk. Az én szakmám egyrészt gyógypedagógus, másrészt civil- és nonprofit menedzser. Szükségem volt a Cselekvő közösségek projekt sikeres végigviteléhez közművelődési szakember segítségére, ezért

kértem fel Timár Editet, hogy segítsen a szakmai részben.

TV.Á.: *Ő hogyan kapcsolódott be a programba?*

O.P.: Felkértem, hogy vállalja el ennek a projektnek a szakmai vezetését, mint muzeológus és múzeumpedagógus, mert a bányász emlékhely építészeti létrehozása az egyik feladat, de hogy mi legyen ott bemutatva, az már egy múzeumpedagógiai feladat. Az pedig, hogy mindez közösségfejlesztő szemlélettel, és az emberek bevonásával történjen, az már az én vágyam volt, és ez egyben a Fecskepalota működési elve is.

Lendvai Timár Edit a Cselekvő közösségek gánti kezdeményezésének szakmai vezetőjeként kapcsolódott a projektbe.

T.V.Á.: Hogyan találta meg Önt a projekt?

L.T.E.: Pétert évek óta ismerem. Volt már közös munkánk, ő kért fel személyesen arra, hogy a szakmai részét vigyem ennek a programnak. Érden, a Magyar Földrajzi Múzeumban dolgozom, mint muzeológus és múzeum-pedagógus. Olyan történeti eseményekkel foglalkozom, amelyek a várost érintik. Muzeológusként az egyik fő projektem az Érdről malenkij robotra elhurcolt foglyok sorsának a feltárása és elemzése. Ennek a módszertana párhuzamba állítható Gánt történetével, a bányatelep felépítésével, az ott élő emberek sorsával. Mivel ezen a területen nagyon nagy a tapasztalatom, módszertani tudásom, Péter úgy gondolta, hogy alkalmas leszek a feladatra, ami nagyon nagy megtiszteltetés volt számomra.

T.V.Á.: Érdekesek a párhuzamok, amikre a foglyotáborok és a gánti történetek kapcsán hívja fel a figyelmet.

L.T.E.: Szabó Magdának van egy olyan mondata, hogy ha az ember a történelmi eseményekkel foglalkozik, akkor millió és mil-

lió ember történetét találja meg benne. Gánt egy bányatelep, ahol 1926-ban nyitották meg a bányát, 1962-ig működött, és 1982-ben zárták be végleg. Egy kis, mezőgazdaságból élő faluban nyitották meg, alapjaiban megváltoztatva az ott élők életét azzal is, hogy számos idegen munkás érkezett az ország különböző részeiből. Történelmi keretbe helyezve, emberi sorsokon keresztül szerettem volna feltárni és dokumentálni az eseményeket. Azt vizsgáltam, hogy a történelem hogyan jelenik meg az emberek emlékezetében, magánéletükön keresztül hogyan rekonstruálható a történelem mikro és makro szinten. Vannak politikai, történelmi események, mint egy világgazdasági válság, egy második világháború egy „építjük a szocializmust korszak” és vannak a mindennapok történései. A személyes találkozásaim során volt, aki mind a három történelmi eseményben érintett volt. Megélte, ismeretekkel, tapasztalatokkal, élményekkel rendelkezett.

T.V.Á.: Milyen személyes motivációja volt Önnek ebben? Volt Gánt-hoz esetleg valamilyen kötődése?

L.T.E.: Személyes motivációm a földrajzos szakma adta. A bauxit bányászat közel állt hozzám, és természetesen ismertem ezt a helyet, magát a bauxit földtani parkot, a Bányatelep mellett épült geológiai bemutatóteret. A másik motivációm a társadalom-földrajzi fejlődés, változás iránti érdeklődésem volt. Kíváncsi voltam, hogy egy térből, ahol nincsenek épületek, hogyan fejlődik ki egy városrész, egy településrész óvodával, iskolával és egy kis szentéllyel, ahol a szocializmus idején is miséket tartottak az emberek. hogyan lett kultúrházuk, sportpályájuk, mozijuk, fürdőjük, strandjuk. Annak is utána szerettem volna járni, hogy a nyomorból – hiszen a 20-as években még szinte csak földbe vájt üregekben húzták meg magukat az első kubikusok –, hogyan alakul ki a második világháború utáni időkben egy országos szinten is magas infrastruktúrával rendelkező település, például jóval előbb bevezették itt a villanyt, mint Magyarország többi részén. Engem mindig is érdekelt, hogyan hatnak mindezek a társadalmi folyama-

tokra. A szakmai kérdések mögött kicsit mindig keresem az embert.

T.V.Á.: *Az emberi sorsokhoz kapcsolódóan, magukkal a bányász utódokkal hogyan sikerült felvenniük a kapcsolatot? Könnyen bevonódtak a közös munkába?*

L.T.E.: Sokan már a projekt elején benne voltak, hiszen a faültetésekénél már bekapcsolódtak. Voltak, akik Németországból jöttek haza, elszármazottak és leszármazottaik egyaránt, akikkel később felvettük a kapcsolatot, és akiknek rögzítettük a visszaemlékezéseit. Azért tartom nagyszerű kezdeményezésnek, mert alulról kezdődött, és pont ezért működőképes. Egy olyan közös identitással rendelkezik ez a közösség, amin egyébként nem kell meglepődnünk. Az elődeik, a bányászok az ország különböző részeiről megérkeztek kubikosnak, végre munkát kaptak itt, és el tudták tartani a családjukat. Együtt kezdtek el dolgozni, valójában a munka hozta őket össze. Mindez kialakít egy sajátos kötődést egymáshoz, és kialakít egy kötődést a helyhez. A bányatelep az ő tudatukban egy eszményi világgént maradt meg. Azoknak is,

akik vezetőként, munkásként vagy tanítóként voltak jelen és azoknak is, akik gyerekként éltek meg. Az adatközlőink életkora is elég szép ívet ír le, a középkorútól az egészen idősig, több generáció jelent meg.

T.V.Á.: *Nyilván ezekből adódtak azok a közösségfejlesztési célok, amit aztán a projekt során igyekeztek megvalósítani. Milyen feladatok és célok mentén épült fel a projekt?*

L.T.E.: A projekt célja az volt, hogy összegyűjtse, rekonstruálja a történeti elemeket a téma emberi vonatkozásaira koncentrálna, majd ismereteket gyűjtson. A Fecskepalota mellett létrejön egy emlékhely, majd egy olyan interaktív bemutatót szeretnénk készíteni, ahova, ha megérkeznek a turisták, látogatók, képet kapnak arról, hogy a Bauxit földtani parkban milyen munkálatok történtek, és emberi szempontból mit jelentett maga a bánya, Gánt. Az emlékhely épületének kidolgozása még folyamatban van. A szakmai anyagok megelőzték a megvalósulást. A cselekvő közösségek pályázat támogatását a szakmai anyagokra és bemutató anyagokra nyertük. A továbbiakban

a projekt a közösségfejlesztés folyamatával folytatódott. A három közösségfejlesztő szakmai napon az érintettek és az érdeklődők is széles körben részt vettek. Az első alkalom egy workshop volt, ahol megszólalt az önkormányzat, az építészek, elmondtuk, hogy mit és hogyan szeretnénk megvalósítani, milyen forrásokra, dokumentumokra van szükség. Ez megint egy példaértékű folyamatot indított el. A közösségnek van egy Facebook oldala, ahova több tucatnyi fényképet tölthettek fel, ami az én muzeológus lelkemnek kincsestár. A másik alkalom a parkrendezés volt, közös faültetés egy közösen eltöltött délutánon, a harmadik egy elszármazottakkal közös beszélgetés volt, aminek a moderátora én voltam. Ennek az oral history-nak a célja az volt, hogy mindenki elmondhassa az élményét, reakcióját. Előjöttek személyes történetek, amelyekben a hangsúlyok szubjektív módon eltolódtak, az idősíkok néha összesűrűsödtek. Ezek a történeteket rögzítettük, és hosszabb-rövidebb filmeket készítettünk belőlük. A résztvevők elmesélték Ganthoz kapcsolódó világháborús történeteiket is, azt

is például, ahogy elásták az óriás markológépeket, amikor jött a front. Történeti és emberi szempontból is érdekesek, szívbe markolóak voltak ezek a beszélgetések.

T.V.Á.: Milyen utóélete lehet a projektnek? Fenntarthatóvá lehet tenni? Gondolom, ez lenne a célja a projektnek, és ezért alakul az emlékhely is.

L.T.E.: Igen, és pontosan ezért van még rengeteg feladatunk. Akár a dokumentumok feldolgozása, akár az oral history-k alapján. Azok a szakmai anyagok, amelyek

még a jövőben fognak elkészülni, mindenképp jó alapot képezhetnek a következő újabb és újabb fejlesztéseknek. Ha megvalósul ez a Bányász Emlékhely, egy közösségi tér lehetne, ahol számos programot lehet szervezni, csak kreativitás kérdése. Terveink között szerepel a fiatalabb generáció bevonása, amire egyébként a projekt során már volt példa, érkeztek fiatal önkéntesek a szakmai napokra, akik segítették a lebonyolítást. Bár csak azt kértük tőlük, hogy segítsenek a lebonyolításban, ők mégis leültek a beszélgetéseken, és végighallgatták

a beszámolókat, mert megragadták őket a történetek. Ha felépül a Bauxit földtani park közelében a tervezett geológiai látogatóközpont és bemutatóhely egy XXI. századi infrastruktúrával, akkor teljes lehet a kép, mind tudományos, mind geológiai, turisztikai, természeti és emberi érték, és akár a közösségfejlesztés tekintetében is. Ennek megvalósítása folyamatos aktivitást igényel.

ORBÁN PÉTER – Gyógypedagógus, nonprofit menedzser, társadalmi vállalkozó. Társadalmi vállalkozói munkáját 1995-ben a világ legnagyobb társadalmi vállalkozóit tömörítő szervezete ismerte el díjával, a Fecskepalota time sharing alapú működési modelljéért (Ashoka Found USA, Arlington). Ezt követően 2007-ben a davosi Világgazdasági Fórum alaptójának európai társadalmi vállalkozókat tömörítő szervezete díjazta a Péter által kidolgozott és bevezetett közösségi foglalkoztatási modellt (NaF munkacsapat modell – SchwabFound 2007.) Jelenleg a Quinit Nonprofit Közhasznú Kft égisze alatt indítja el új közösségi kezdeményezéseit, mint például Gánt-bányatelepen elindított konstruktív parkvasút motivációs és oktatási tér programot.

LENDVAI TIMÁR EDIT – Az érdi Magyar Földrajzi Múzeum muzeológusa, múzeumpedagógusa és az ELTE Földtudományi Doktori Iskolájának doktorandusza. Fő kutatási területei: a földtudományok tudománytörténete, és a múzeumpedagógia lehetőségei a geotudományokban. A Cselekvő Közösségek projektben forrásszintű történeti anyagok: dokumentumok, fényképek, személyes visszaemlékezések feldolgozása, a bemutatóanyagok elkészítése és a projekt eredményeinek hasznosítása volt fő feladata. Mind szakmailag mind emberileg meghatározó pozitív élményt jelentettek számára az „Emlékörző bányászatodok”-kal való személyes találkozások, beszélgetések.